

‘โรคระบาด’ในประวัติศาสตร์
เราทำแบบนั้นมาได้ยังไง?

ร:ขาด'ในประวัติศาสตร์ไทย

เราทำมาพัฒนาได้อย่างไร?

'โรคระบาด'ในประวัติศาสตร์ เราผ่านพ้นมาได้

นายแพทย์ฮันส์ อะดัมสัน และนายแพทย์อัลท์ หะริตะเวช ศึกษาวิธีฉีดวัคซีนป้องกันโรคระบาดที่ประเทศฟิลิปปินส์ (ภาพจากกรอบเวลา เส้นทางประวัติศาสตร์สุขภาพ, หอจดหมายเหตุและพิพิธภัณฑ์สุขภาพไทย)

มิชชันนารีอเมริกันสร้าง 'หมู่บ้านโรคเรื้อน' ให้ผู้ป่วยอาศัยอยู่

ประชาชน

www.facebook.com/ScoopMat

เป็นอีก 1 สถานการณ์ที่ต้องจดจารไว้ในประวัติศาสตร์ไทย สำหรับการแพร่กระจายของไวรัส "โควิด-19" ที่มีภาวะเข้มข้นขึ้นตามลำดับตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศักราช 2563

ย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ยังไม่มีรัฐชาติ และคำว่าไทยแลนด์ ดินแดนที่ถูกขีดเส้นเป็นราชอาณาจักรไทยในทุกวันนี้ เคยประสบพบโคกนาฏกรรมจากโรคระบาดใหญ่หลายต่อหลายครั้ง และผ่านพ้นมาได้ทุกครั้งจนกระทั่งวันนี้

ความตายสีดำ โรคห่า'กาฬโรค'

เมื่อราวหลัง พ.ศ.1800 ประวัติศาสตร์โลกบันทึกถึงความสูญเสียประชานิยมล้านจาก Black Death จากจีนถึงยุโรปโดยมีพาหะคือหมัดหนู กระจายจากเรือสำเภาที่เข้าเทียบท่าค้าขาย ร่วมสมัยยุคต้นกรุงศรีอยุธยาที่มีตำนานบอกเล่าถึง "โรคห่า" ยุค พระเจ้าอู่ทอง

เดิมเชื่อว่าเป็นโรคอหิวาต์ แต่ภายหลัง รับรู้กันใหม่ว่าแท้จริงคือ "กาฬโรค" จากสำเนาจีน

พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ.2182 บันทึกถึงความรุนแรงของโรคห่าในครั้งนั้นว่า "น้ำลายพิษ" ของมังกร (นาคร) จากหนองน้ำ ฆ่าคนจนเมืองร้าง กาฬโรคยุคต้นกรุงเก่า สร้างความปั่นป่วนในราชสำนัก ก่อเกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม โดยเฉพาะภาษาและวัฒนธรรม

เชียบลงมาในยุคหลัง สมัยรัชกาลที่ 5 กาฬโรคระบาดอีกตามเมืองท่าของจีนและฮ่องกง เคลื่อนตัวไปอินเดีย แอฟริกา ยุโรป สิงคโปร์ ไทย และออสเตรเลีย

มีการบังคับให้เรือที่มาจากพื้นที่ซึ่งมีการระบาดจอดให้เจ้าหน้าที่ตรวจโรคก่อน รวมถึงจอดรอที่เกาะไฟ ห่างจากพิทยาราว 8 กิโลเมตรจนครบ 9 วัน จึงอนุญาตให้เข้ากรุงเทพฯ ได้

ผู้มีบทบาทสำคัญในการกักกันและตรวจโรค

ไขป่วง ลงราก'อหิวาตกโรค'

สงฆ์หนีจากวัด คฤหัสถ์หนีจากบ้าน

"ผู้คนสมัยนั้นยังโง่เขลา ไม่รู้อะไรหลายสิ่งหลายอย่าง พูดชบซิบนินทากันว่า เพราะไปเอาศิลาก้อนใหญ่ๆ ในทะเลมาก่อเขาในพระราชวัง เจ้าโกรธ ผีโกรธ จึงบันดาลให้เป็นไข้"

คือข้อความจากพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 2

ที่กล่าวถึงเหตุการณ์การระบาดของไขป่วง หรือลงราก ซึ่งในภายหลังเรียกว่า "อหิวาตกโรค" คร่าชีวิตผู้คนมากมาย ในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใกล้เคียง ราว 30,000 คน ความอีกตอนหนึ่งในพงศาวดารฉบับเดียวกันระบุว่า

"ครั้นเมื่อถึงเดือนเจ็ดข้างขึ้น เกิดไข้ป่วงมาแต่ทะเล ไข้ขึ้นเกิดมาแต่เกาะหมากก่อน แล้วข้ามมาหัวเมืองตะวันตก เดินขึ้นมาถึง

โอรสพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 2
วันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๓๖๕
เจ้าจอมพลเจ้าพระยาจักรี

วันที่ ๙ เดือน ๙ ปี ๒๓๖๕
อหิวาต์ ๑๖ คน ๑๖ คน ๑๖ คน
๑๖ คน ๑๖ คน ๑๖ คน ๑๖ คน
๑๖ คน ๑๖ คน ๑๖ คน ๑๖ คน
๑๖ คน ๑๖ คน ๑๖ คน ๑๖ คน

T. B. มี ๒๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน
๑๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน
๑๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน
๑๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน
๑๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน ๑๐ คน

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๒

พระราชหัตถเลขาสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดช

ผู้ถ่ายภาพคือ ส่วนหนึ่งของภาพ The Temptation of Saint Anthony
โดย Matthias Grünewald ศิลปินชาวเยอรมัน เขียนขึ้นราว ค.ศ.1510-1515

ในประวัติศาสตร์ไทย มันมาได้อย่างไร?

มิชชันนารีอเมริกันสร้าง 'หมู่บ้านโรคเรื้อน' ให้ผู้ป่วยอาศัยอยู่รวมกัน

กองควบคุมโรคเอดส์เรย์นิสตรูฟ เมื่อ พ.ศ.2503

ไข้ป่วง ละคราก 'อหิวาตกโรค'

สงฆ์หนีจากวัด คฤหัสถ์หนีจากบ้าน

"ผู้คนสมัยนั้นยังโง่เขลา ไม่รู้อะไรหลายสิ่งหลายอย่าง พุดซุบซิบกันนินทากันว่า เพราะไปเอาศิลาก้อนใหญ่ๆ ในทะเลมาก่อเขาในพระราชวัง เจ้าโกรธ ฝึโกรธ จึงบันดาลให้เป็นไข้"

คือข้อความจากพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ 2 ที่กล่าวถึงเหตุการณ์การระบาดของไข้ป่วง หรือละคราก ซึ่งในภายหลังเรียกว่า "อหิวาตกโรค" คร่าชีวิตผู้คนมากมายในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใกล้เคียง ราว 30,000 คน ความอีกตอนหนึ่งในพงศาวดารฉบับเดียวกันระบุว่า

"ครั้นเมื่อถึงเดือนเจ็ดข้างขึ้น เกิดไข้ป่วงมาแต่ทะเล ใช้นั้นเกิดมาแต่เกาะหมากก่อน แล้วข้ามมาหัวเมือง

ศพชายชาวจีนลอยน้ำ ถูกอึกและปลากินซาก จิตรกรรมสมัยรัชกาลที่ 4 ในศาลาการเปรียญ วัดท่ากม กรุงเทพมหานคร สะท้อนการระบาดของโรคในยุคนั้นรัตนโกสินทร์

เกณฑ์การสัญจรข้ามประเทศ การเดินทางเข้าออกง่ายดาย นำพาเชื้อโรคร้ายกระจายไปตามการคมนาคม กระทั่งแพทย์แผนตะวันตกและความก้าวหน้าด้านสาธารณสุขมีมากขึ้นตามลำดับ อหิวาตกโรคก็ไม่ได้น่ากลัวดังเช่นที่เคยเป็น

ชัชวาล กุศล

1 แสนตายกว่า 200

'วันโรค' รุกหนักต้องตั้ง 'กองปราบ'

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการระบาดของโรคติดต่อสำคัญอันเป็นสาเหตุการตายอันดับ 2 รองจากไข้มาลาเรีย นั่นคือ "วันโรค" หรือ "ทูเบอร์คูลิส" (TB)

สถิติใน พ.ศ.2490 เฉพาะเขตกรุงเทพฯ มีผู้เสียชีวิต 217 คนจาก

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

ที่กรุงเทพฯ ก็เป็นขึ้นเมื่อวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 7 ไปจนถึงวันเพ็ญ ตายทั้งหญิงทั้งชาย ศพที่ป่าช้าแลศาลาคนในวัดสระเกษ วัดบางลำพู วัดบพิตรพิมุข วัดปทุมคงคา แลวัดอื่นๆ กายกันเหมือนกองฟืน ที่เผาเสียก็มากกว่ามาก แลที่ลอยในแม่น้ำลำคลองเกลื่อนกลาดไปทุกแห่งจนพระสงฆ์หนีออกจากวัด คฤหัสถ์ก็หนีออกจากบ้าน” ครั้นถึงช่วงปลายรัชกาลที่ 3 อหิวาตกโรค ระบาดขึ้นที่กรุงเทพฯ อีกครั้งเป็นเวลาราว 1 เดือน หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษรายงานว่ามีผู้เสียชีวิตกว่า 5,000 คน จากนั้น สมัยต้นรัชกาลที่ 5 อหิวาตโรคระบาดอีกในช่วงเพียงเดือนเดียวมีรายงานผู้เสียชีวิตถึง 6,600 ราย เนื่องจากยังไม่มียก

กรุงเทพฯ และหัวเมืองใกล้เคียง รว 30,000 คน ความอีกตอนหนึ่งในพงศาวดารฉบับเดียวกันระบุว่า “ครั้นเมื่อถึงเดือนเจ็ดข้างขึ้น เกิดไข้ป่วงมาแต่ทะเล ไข้ันเกิดมาแต่เกาะหมากก่อนแล้วข้ามมาหัวเมืองตะวันตก เดินขึ้นมาถึงปากน้ำเจ้าพระยา ชาวเมืองสมุทรปราการตายลงเป็นอันมาก ก็พากันอพยพขึ้นมากกรุงเทพมหานครบ้าง แยกย้ายไปตามทิศต่างๆ บ้าง

เกณฑ์การสำรวจชำมประเทศ การเดินทางเข้าออกง่ายตาย นำพาเชื้อโรคร้ายกระจายไปตามการคมนาคม กระทั่งแพทย์แผนตะวันตกและความก้าวหน้าด้านสาธารณสุขมีมากขึ้นตามลำดับ อหิวาตกโรคก็มิได้นำกลัวดังเช่นที่เคยเป็น

ชีวิต กุญแจ 'โรคเรื้อน' เจ็บเรื้อนแสนใน 100 ปี

แห่งความ(ไม่)โดดเดี่ยว

นับเป็นเวลาเลียดศตวรรษของการขจัดภัยร้ายของโรคเรื้อนที่คนโบราณมักเรียก ชีตุด กุญแจ ซึ่งมีอาการแสดงออกบนผิวหนัง หากรุนแรงถึงชีวิต ในช่วงระบาดหนักมีศพเผาที่วัดกันทุกวันด้วยสถิติผู้ป่วยเรื้อนแสน ทั้งยังถูกแยกรักษาด้วยโดยสร้าง “นิคมโรคเรื้อน” หลายแห่งทั่วไทย กระทั่งรักษาตัวจนหายจึงคืนสู่สังคมอย่างไม่โดดเดี่ยว จากเมื่อกว่า 100 ปีก่อนซึ่งวิทยาการการแพทย์ในไทยยังไม่รู้ต้นเหตุ ผู้ป่วยโรคเรื้อนเป็นที่รังเกียจอย่างหนัก สร้างความหวาดผวา โดยผู้คนมองว่าเป็นโรคพิกลพิการจากบุญกรรม กระทั่งแพทย์ตะวันตกเข้ามาอธิบายอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ถึงการติดต่อจากเชื้อแบคทีเรีย

พ.ศ.2430 นพ.เจมส์ ดับบลิว แม็คเคน คณะแพทย์มิชชันนารีอเมริกัน สร้างหมู่บ้านโรคเรื้อนให้ผู้ป่วยอาศัย และรักษาด้วยวิทยาการสมัยใหม่ โดยใช้ยาปฏิชีวนะอันเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการขจัดโรคเรื้อนในไทย ซึ่งยุคก่อนหน้าเน้นรักษาด้วยสมุนไพร และไสยศาสตร์ คนป่วยถูกเนรเทศ ต้องไปขอทาน เร่ร่อนนำเวทนา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงห่วงงบประมาณจากรัฐบาลปีละ 10,000 บาท มอบให้เป็นค่าใช้จ่ายในสถาบันโรคเรื้อนแม็คเคน

สมัยรัชกาลที่ 6 มีรายงานกรบบังคมทูลจำนวนผู้ป่วยโรคเรื้อน 10,000 ราย สมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมกับเงินบริจาคของพระบรมวงศานุวงศ์ พ่อค้าประชาชน จัดสร้าง “สำนักคนเป็นโรคเรื้อน” ที่สมุทรปราการ หลังจากนั้นมีพัฒนาการเรื่อยมา กระทั่งโรคเรื้อนแทบหมดสิ้นจากประเทศไทย

‘พระบำบัตสรพรโรค’ (นพ.อันสละคัมสัน) คนไทยเรียก ‘หมอล้าน’ มีบทบาทสำคัญในการกักกันและตรวจโรค สกักการแพร่ระบาดของกาฬโรคสมัยรัชกาลที่ 5

‘วันโรค’ รุกหนักต้องตั้ง ‘กองปราบ’

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการระบาดของโรคติดต่อสำคัญอันเป็นสาเหตุการตายอันดับ 2 รองจากไข้มาลาเรีย นั่นคือ “วันโรค” หรือ “ทูเบอร์คิวโลสิส” (TB)

สถิติใน พ.ศ.2490 เฉพาะเขตกรุงเทพฯ มีผู้เสียชีวิต 217 คนจากประชากร 1 แสนคน ซึ่งถือเป็นยอดที่สูงมาก

หลวงพยุ่งเวชศาสตร์ อธิบดีกรมอนามัยจึงก่อตั้ง “สถานตรวจโรคปอด” ย่านยศเส เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ.2492

ย้อนกลับไปที่ก่อนหน้านั้น มีการตั้ง “กองการปราบวันโรค” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแพทยสมาคม

สมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงมีบทบาทอย่างยิ่งในการริเริ่มต่อต้านวันโรคในประเทศไทย โดยทรงเรียบเรียงความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับวันโรค สาเหตุ อาการ วิธีการ และแนวทางการป้องกัน เผยแพร่เป็นบทความด้วยภาษาเข้าใจง่าย ต่อมา เอกสารชุดนี้มีการพิมพ์แจกจ่ายแก่ประชาชนทั่วไปอีกหลายต่อหลายครั้ง ทั้งยังมีพระราชปรารภเกี่ยวกับวันโรคที่สร้างแรงบันดาลใจแก่ คณะกรรมการแพทยสมาคมแห่งกรุงสยาม อย่างมาก ส่งผลให้มีการก่อตั้งหน่วยงานต่างๆ อันมีคุณูปการในการต่อต้านวันโรค

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อนุมัติสร้างโรงพยาบาลสำหรับรักษาวันโรคเป็นแห่งแรกในไทยที่ถนนบุรี ต่อมาได้ชื่อว่า “โรงพยาบาลวันโรคกลาง”

พ.ศ.2495 องค์การอนามัยโลก (WHO) และยูนิเซฟ เข้าช่วยเหลือไทยในการต้านวันโรค มีการชันสูตร และเพาะเชื้อวันโรคเป็นครั้งแรกของไทย ต่อมาพัฒนาความสามารถให้ตรวจความไวต่อยาของเชื้อวันโรค โดยเริ่มมีการใช้ยารักษาวันโรคโดยเฉพาะขึ้นแล้ว

นับแต่นั้น มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ทั้งการสำรวจข้อมูลด้านระบาดวิทยา มีการรักษาทดลองและป้องกันในพื้นที่กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ ทำให้ได้ผลแน่นอนเกี่ยวกับการระบาดของวันโรคเป็นครั้งแรก กระทั่งมียารักษา “ขนานใหม่” ที่ให้ผลการรักษาโดยไม่ต้องรอเข้ารับรักษาในโรงพยาบาล มีการตั้งศูนย์วันโรคภาคเหนือ อีสาน และได้รณรงค์ฉีดวัคซีนโดยหน่วยเคลื่อนที่ และอีกมากมาย กระทั่งในวันนี้ “วันโรค” ไม่เท่ากับ “ตาย” หากแต่รักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นี่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์โรคระบาดตั้งแต่ก่อนยุคกรุงสยามสู่รัฐชาติไทยที่คนรุ่นก่อนร่วมต่อสู้ฟันฝ่ากระทั้งผ่านพ้นช่วงเวลาแห่งความทุกข์สาหัสมาได้จวบจนวันนี้

พันธุ์ทิพย์ วีระเนตร

ขอขอบคุณข้อมูลและภาพส่วนหนึ่งจากกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข